

Tilburg University

Review of the book *Elementair belastingrecht voor economisten*, B. Schendstok, 1966 Scheffer, C.F.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1966

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Scheffer, C. F. (1966). Review of the book *Elementair belastingrecht voor economisten*, B. Schendstok, 1966. *Maandschrift Economie*, 31(1), 47-47.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

B O E K B E S P R E K I N G

ELEMENTAIR BELASTINGRECHT VOOR ECONOMISTEN door Prof. D. B. SCHENDSTOK. Uitg. AE. E. Kluwer. December 1966, 172 blz.

Dit overzichtelijke werkje van Professor Schendstok heeft niet de pretentie méér te willen zijn dan de titel aanduidt. Het behandelt het belastingrecht op zéér elementaire wijze, doch geeft tegelijkertijd een uitstekend beeld van hetgeen er op fiscaal terrein in Nederland te koop is. Dit laatste is op zich reeds waardevol; het bevat een bijdrage tot het vinden van de weg wanneer men meer dan elementaire kennis van het belastingrecht wil vergaren.

Het boekje is geschreven voor economen, o.a. voor toekomstige baccalaurei. Men kan erover twisten of aan deze categorie niet meer gegeven zou mogen worden; minder encyclopedische kennis, maar meer inzicht in de directe relaties met bedrijfseconomische vraagstukken, inzonderheid met betrekking tot de invloed van de belastingen op de financiering.

Wat van de studenten wordt gevraagd kan uit het boekje niet worden afgeleid.

Met vorenstaande opmerking willen wij geenszins suggereren, dat het niet veel wetenswaardigs voor aankomende bedrijfseconomen geeft, evenmin dat zulks niet op voortreffelijke wijze wordt gepresenteerd.

Wij achten het werkje bijzonder instructief en zijn ervan overtuigd, dat het ruimer afzet zal vinden dan alleen bij studenten.

C. F. Scheffer

ESSAYS IN NORMATIVE ECONOMICS door Abram Bergson. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1966, 246 blz.

Het bundelen van artikelen gaat onverminderd voort. De sieraden voor onze boekenkasten nemen aldus gestadig in aantal toe. Vanuit wetenschappelijk oogpunt bezien, is er echter reden tot scepsis. Oude (reeds gepubliceerde) artikelen worden nog steeds geraadpleegd als zij tot de uitverkoren groep van „klassieken” behoren, d.w.z. een ontwikkeling in de wetenschap markeren en bovendien naast alle contemporaine exegese nog de moeite van het lezen waard zijn. Nieuwe artikelen daarentegen moeten liefst met elkaar of met de oude in verband staan om de opname in een bundel zinvol te maken.

In het licht van de bovenstaande criteria komt het onderhavige werk van Bergson er goed vanaf. Van de tien gebundelde artikelen zijn er vier niet eerder gepubliceerd en recent. Ongeacht een eventuele weging met het aantal bladzijden is dit een goede „score”. Bovendien kan één van de oude artikelen zonder meer als klassiek (overeenkomstig de hier gegeven definitie) worden bestempeld. Het artikel „A Reformulation of Certain Aspects of Welfare Economics”, waarmee de bundel opent, is nog immer boeiend en fundamenteel.

De onderscheiden studies houden alle min of meer verband met de welvaarts-economie. Desondanks heeft de auteur, zoals in het voorwoord te lezen staat, zijn voorkeur laten uitgaan naar de ruimere aanduiding „normatieve economie”.

Het geheel is onderverdeeld in drie groepen. Allereerst komen de fundamentele vraagstukken van de welvaartseconomie aan de orde. Vervolgens zijn enkele artikelen gewijd aan problemen betreffende de meting van de welvaart. Dit deel van de bundel is het meest heterogeen. Naast het duidelijk gedateerde artikel over de nutsmeting van R. Frisch is hier bijv. een nieuwe studie over het nationale inkomen als index voor de welvaart opgenomen. Het derde deel omvat opstellen over de functionering van een economie op socialistische grondslag. Na lezing van het voorafgaande biedt dit gedeelte eigenlijk niet zo veel nieuws, ja zelfs nogal wat herhaling. De slotbeschouwing over de meer recente Russische ervaringen op het gebied van de centrale planning is daarenboven te summier om te boeien.

Het standpunt van Bergson ten aanzien van de welvaartseconomie is voldoende

bekend. Men kan stellen, dat de auteur het midden houdt tussen de „oude” en de „nieuwe” welvaartseconomie. In de oude welvaartseconomie (Marshall, Pigou, Kahn) worden een aantal theoretische knopen rigoureuus doorgehakt. Het nut van individuele huishoudingen wordt optelbaar geacht (kardinale nutsopvatting). Bovendien heeft volgens deze Cambridge groep ieder individu in beginsel eenzelfde genots capaciteit. Derhalve is het grensnut van het geld bij gelijke inkomens identiek en leidt de overheveling van rijk naar arm tot meer welvaart. Daarentegen schuwen de aanhangers van de nieuwe richting (Pareto, Barone, Kaldor, Hicks) iedere interpersonele nutsvergelijking. De mogelijkheid van een controverse over waarde-oordelen wordt hierdoor grotendeels geëlimineerd, maar de operationaliteit van de welvaartseconomie tegelijkertijd aanmerkelijk beperkt. De nieuwe welvaartseconomie kan immers alleen een situatie als beter karakteriseren, indien niemand er slechter aan toe is en minstens één persoon er op vooruitgaat.

De moderne welvaartseconomie van Bergson, Samuelson en Graaff is gebaseerd op de sociale welvaartsfunctie, die door het postuleren van waarde-oordelen gestalte krijgt. Ter bepaling van het concrete welvaarts criterium is een standpunt met betrekking tot de soevereiniteit van de consument en de reële inkomensverdeling van primair belang. De taak van de welvaartseconoom is te adviseren omtrent de gevolgen van economisch-politieke maatregelen. Nochtans onderscheidt Bergson de zuivere welvaartseconomie van de toegepaste. In de zuivere welvaartseconomie gaat het om het theoretisch kader voor de evaluatie van bepaalde maatregelen. In tegenstelling tot de toegepaste welvaartseconomie heeft op het theoretische vlak echter niemand een beslissing over de welvaartsimplicaties van een inkomensherverdeling te nemen.

De bundel van Bergson bevat interessante lectuur voor diepgravers. Degenen, die in ruil voor informatie op dit gebied minder energie aanbieden, kunnen evenwel beter elders terecht.

Th. van de Klundert

PUBLIC AND PRIVATE ENTERPRISE door John Jewkes. Uitg. Routledge and Kegan Paul, London, 1964, 92 blz.

Reeds lang is de demarcatielijn tussen het overheidsgebied en de privé-sfeer in het „ondernemen” een actueel strijdpunt. Een aantal ideologieën hebben zich in het strijdgewoel gemengd, maar ook economen hebben er hunne over gezegd. De vrede is nog immer niet getekend, integendeel. Door publicaties, als die van John K. Galbraith en Gunnar Myrdal schijnt het vuur weer aangewakkerd. „Kan nu de econoom anno 1964 omtrent deze afbakening der sferen iets verstandigs zeggen” vraagt Jewkes zich af? Hij tracht in een drietal lectures, gegeven in het kader van de „Lindsay Memorials Lectures” hiervoor een antwoord te vinden.

In de eerste „lecture” tracht hij het slagveld te overzien, en met name de stellingen van de economen. Hij komt dan tot de konklusie dat de penetratie van de overheid in de westerse volkshuishouding steeds dieper wordt, getuige o.a. — de uitbreiding van de „welfare services” als opvoeding, wetenschap, gezondheidszorg, etc.

— een intenser wordende bemoeienis met de vestiging van industrieën

— en een sterker wordende invloed van centrale planning.

Is deze ontwikkeling nu het gevolg van nieuw verworven kennis en inzicht?

Welneen. En het is wellicht hierom dat de economen beslissingen in laatste ressort overlaten aan anderen. Het is trouwens onaanvaardbaar alleen het economisch standpunt te laten prevaleren, want:

— economische maatregelen hebben belangrijke niet-economische kanten. Een arm land b.v. zou zich door nationalisatie zeer wel rijk kunnen voelen; economische argumenten moeten hier vaak, hoe verrassend ook, het onderspit delven;

- het is zeer moeilijk, de steeds breder wordende stroom van overheadcosts, gepaard gaande aan een uitbreiding van de overheidsactiviteiten, het juiste gewicht te geven;
- ook al zou het verantwoord zijn de overheid taken te laten overnemen, dan zou het nog de vraag zijn of deze zich omtrent voorkomende problemen de nodige kennis kan verzamelen.

De statistiek mag men ten deze, — Morgenstern heeft hierover gewaarschuwd —, niet overschatten.

Dat echter economische factoren bij het bepalen van de demarcatielijn onbelangrijk zijn, hetgeen door arme landen nog wel eens wordt beweerd, lijkt Jewkes op grond van ervaring niet acceptabel. Het is althans niet bewezen.

Een daarom wil hij in zijn tweede „lecture” aan de hand van enige „cases” de overheidbemoediging op haar economische merites toetsen.

Men kan een aantal economische regelen formuleren die een verregaande overheidsinvloed in een aantal gevallen als defensie, justitie, waterkering, P.T.T., gaswater- en electriciteitsvoorziening, etc. aannemelijk maken.

Daarentegen zijn een aantal argumenten-pro-staatsinmenging o.a. met Britse voorbeelden te ontzenuwen; bijvoorbeeld:

- het argument economics of scale: deze is immers bepaald door de technische mogelijkheden;
- systematiek in de exploitatie: confrontatie van de Britse genationaliseerde mijnbouw met particuliere mijnbouw „abroad” pleiten voor het tegendeel;
- culturele overwegingen: mede door de nationalisatie van de B.B.C. kwamen er piratenzenders in de ether.

Er zijn dus pro's en contra's.

Een ander veel gehoorde bewering luidt: Opvoeding is „investment in human capital” en dus groeibevorderend. Is dit nu wel waar vraagt Jewkes zich af? De groei hangt toch niet zozeer af van de grootte der factoren, de hoeveelheden arbeid, kapitaal, stand van de wetenschap etc. als van actieparameters w.o. organisatie, initiatief e.a., dus de manipulatie met deze groeifactoren. De economische groei der westerse wereld is toch niet opgeroepen in de „academic halls” maar is de vrucht van het „Fingerspitzengefühl” der ondernemers. Desondanks laat de overheid niet na, onder dit onzekere motto „investment in human capital” zich terwille van de groei, met de opvoeding te bemoeien.

Hoe kan nu de econoom komen tot een verantwoord standpunt ten aanzien van de demarcatielijn, vraagt de auteur zich in de derde „lecture” af?

Wel er zijn twee toetsstenen:

a. hij kan zich oriënteren op het succes van de beide sferen, de overheids sfeer en de particuliere sfeer, in het verleden. De full-employmentpolitiek dient zich dan over het algemeen aan als een succes, terwijl men de groeipolitiek generaliter als een mislukking kan zien. Ter adstructie van dit laatste hanteert Jewkes voorbeelden van de Britse en Amerikaanse groeipolitiek in de periode na de tweede wereldoorlog.

Een succes van de „free enterprise” weer, is de cultuurbevorderende werking van het winststreven, waarbij men kan denken aan de paperback, grammofonplaat etc. In de wereld van de „free enterprise” verdwijnen fricties tussen rassen, ideologiën en religies. Voorbeelden hiervan zijn o.a. de handel met Cuba en Zuid-Afrika. Een gevaar ziet men in de monopolievorming, maar dit is niet zo groot, omdat monopolies door technische ontwikkeling voortdurend opkomen maar ook weer ten onder gaan, en bovendien controleerbaar zijn.

b. De econoom kan eveneens tot een stellingname komen door zich te oriënteren op de belangrijkste determinant van de wereld waarin wij leven n.l. het verschijnsel „verandering”. Dit klinkt triviaal maar daardoor wordt hij zich bewust van het dilemma, dat de mens in het onzekere verkeert ten aanzien van de toekomst, en toch iets moet ondernemen. Dit dilemma heeft twee groepen doen ontstaan: n.l.

enerzijds *de planners*, die van mening zijn, dat de mens in staat is, zijn economisch lot te bepalen, die grote schema's ontwerpen ter bestrijding van problemen, welke vaak veel direkter kunnen worden aangepakt, vervolgens in deze schema's verstrikt raken, een experiment verheffen tot principiële politiek, en de weg terug door prestige-overwegingen afsluiten, anderzijds *de „free market men”* die zeer langzaam blijken te zijn in het uitdenken van de mogelijkheden van het prijsmechanisme, en de ontwikkeling door gevestigde belangen tegenhouden. Oriëntatie op het genoemde dilemma zal de stellingname ten aanzien van een scheiding tussen de overheids- en privé-sfeer eveneens verantwoord maken.

Dit alles is door Jewkes op een onderhoudende wijze te boek gesteld. Het werkje presenteert zich als een tegenhanger van boeken als de „Affluent Society” en „Challenge to Affluence”. Evenmin als de auteurs van deze werken geeft Jewkes exact aan waar de demarcatielijn tussen overheids- en particuliere sfeer ligt. Herkent men in Galbraith en Myrdall echter voorstanders van een verschuiving ten gunste van de overheids-sfeer, Jewkes ontpopt zich als een tegenstander en doet daarbij een beroep op het begrip „opportunity costs”, een begrip waarvan zeer velen zich, naar zijn mening, bij hun oordeelsvorming, maar zeer gebrekkig bewust zijn. Met de beide eersten heeft hij gemeen, dat hij in zijn betoog de grenzen der pure economie durft te overschrijden.

Het boekje heeft ons inziens vooral waarde als een fris geluid te midden van publicaties als boven genoemd, die momenteel nogal gunstig in de markt liggen. Dit neemt niet weg, dat de schrijver hier en daar veel verbeeldingskracht van de lezer vraagt, met name, waar hij de grootte der groeifactoren gaat bagatelliseren en actieparameters als durf, initiatief etc. op een voetstuk plaatst. In een moderne hoogontwikkelde gemeenschap zijn deze laatste vaak juist weer bepaald door de stand van de techniek, de wetenschap en andere groeifactoren. Bovendien lijken ons de Anglo-Amerikaanse voorbeelden die aan zijn betoog kracht moeten bijzetten door hun politiek milieu eenzijdig. Daartegenover kan men voorbeelden plaatsen van een gelukkiger groeipolitiek o.a. in de E.E.G.-landen en Scandinavië. Dezelfde verbeeldingskracht vergt hij van de lezer als hij stelt dat er van het winststreven een civiliserende werking uitgaat, temeer daar hij dit weer niet bewijst, maar slechts adstrueert met enige voorbeelden zoals de genoemde. Hiertegenover zijn eveneens andere voorbeelden te stellen die het tegendeel doen vermoeden. Tenslotte komt het ons niet geheel eerlijk voor, als hij stelt, dat de overheid ten aanzien van de aanpak van vele problemen in het onzekere verkeert, maar dan in het vervolg van zijn betoog suggereert, alsof zij zo goed als geen inzicht heeft.

In de tegenstelling wordt men zich echter bewust, en zo gezien is de publicatie van deze „lectures” waardevol, als zij gelezen wordt naast publicaties die zich uitspreken voor een uitbreiding van de overheidsinvloed in welk verband wij Galbraith en Myrdall hebben genoemd.

W. G. Boerboom

POSTWAR ECONOMIC GROWTH: four lectures by Simon Kuznets. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1964, 143 blz.

Dit boek van de hand van Kuznets handelt over de groei sinds 1945 tegen het historische decor van de economische ontwikkeling voor de tweede wereldoorlog. Het is de gebundelde publikatie van vier lezingen, die de auteur hield onder auspiciën van de Haynes Foundation.

In het eerste opstel (World Economic Structure: Diversity and Interdependence) wordt de aandacht gevraagd voor het huidige — rijk geschakeerde — economische wereldpatroon. Na geconstateerd te hebben, dat een beschrijving daarvan het best kan geschieden aan de hand van de afzonderlijke nationale staatkundige eenheden, wijst de schrijver op de grote verschillen die hiertussen

bestaan wat betreft de hoogte van kengetallen als het nationale produkt en het per capita produkt. De heterogeniteit in bevolkingsomvang, grondareaal, natuurlijke rijkdom en politieke organisatievormen beklemtoont niet alleen deze verscheidenheid in de economische kengetallen, zij wordt tevens aangewezen als een belangrijk complex van oorzaken ter verklaring daarvan. Het is daarbij onmiskenbaar dat de omschreven diversiteit tussen de landen en met name de afstand tussen de ontwikkelde en de onderontwikkelde landen steeds groter wordt, als gevolg van de superieure groeivoeten van de eerste groep boven die van de tweede. Men mag echter de ogen ook niet gesloten houden voor het feit dat tegelijkertijd de onderlinge interdependenties tussen de staten toenemen onder invloed van de moderne communicatiemiddelen en de machtspositie van de rijke landen, die de armen zowel politiek als economisch (geldverschaffers en afnemers) aan zich weten te binden. In deze tegengestelde bewegingen van verwijdering en toenadering vindt de schrijver een verklaring voor zowel de samenwerking als de concurrentie en de conflicten tussen de staten. In dit licht kenschetst hij de florissante expansie in de Westerse wereld als rijk aan beloften en rijk aan gevaren.

Niet alleen de hoge groeivoeten, doch ook de elkaar in snel tempo opvolgende structuurveranderingen in de Westerse volkshuishoudingen worden in het tweede essay (*Characteristics of Modern Economic Growth*) onder de aandacht gebracht. Het relatief verminderende aandeel van de agrarische sektor, de daarmee analoge verhoudingsgewijze daling in de produktie van eerste levensbehoeften, de concentratie van de produktie in grote bedrijven, het zijn alle factoren die het beeld van de huidige maatschappij mede bepalen. De veranderende rol die de staat krijgt toebedeeld wordt eveneens besproken, terwijl ook het toenemend aantal tewerkgestelden in de dienstensektor niet onopgemerkt blijft. Wanneer het onderwijs ter sprake komt, plaats Kuznets de kanttekening dat de rol daarvan niet moet worden overschat. In de middeleeuwen besteedde de aankomende gilde-meester minstens evenveel tijd aan vakstudie als de jongeman die in de huidige tijd zijn plaats in de maatschappij nog moet veroveren. Een reden om niet zozeer de scholing voor een beroep als wel de studies in de natuurwetenschappen aan te merken als van doorslaggevende aard voor ons groei- en ontwikkelingsniveau. Juist in de hoge vlucht die deze wetenschappen hebben genomen ten opzichte van het middeleeuws niveau ligt het grote onderscheid en de uiteindelijke verklaring van onze welvaart.

Het minst geslaagd van de vier hoofdstukken is naar mijn mening het derde (*The Aftermath of World War II*). Hierin tracht Kuznets na te gaan hoe groot de schade is die de tweede wereldoorlog heeft berokkend aan de economie. Dit is natuurlijk een penibele kwestie, daar ook hij niet in staat is om aan te geven hoe de ontwikkeling na de grote depressie zich zou hebben laten aanzien indien dit alomvattende konflikt niet zou zijn opgetreden. Men kan deze moeilijkheid ontvluchten door simpelweg te extrapoleren op basis van vooroorlogse groeivoeten, doch dan blijft de vraag staan of de technische vondsten uit de oorlogstijd in een tijd van vrede ook zouden zijn gedaan. In zoverre Kuznets deze methode heeft gehanteerd, zijn de resultaten dan ook weinig overtuigend. Hetzelfde geldt, wanneer hij de mogelijke stimulans, die van de oorlog op de latere groeipercen- tages uitging, tracht te schatten. Wel blijken de verschuivingen ten opzichte van voor de oorlog uit de cijfers, doch het verband met die oorlog is moeilijk aan te geven. Wat het institutionele kader en de politieke opvattingen betreft is men bereid aan te nemen, dat het oorlogskonflikt bepaalde processen heeft versneld. In de betogen die hieraan gewijd zijn is echter het verband met de economie en de economische groei niet duidelijk.

Wanneer voortdurend gesproken wordt over de hoge vlucht die de welvaart sinds 1945 heeft genomen is een vergelijking van de groeicijfers van de laatste decennia met die uit het vroegere verleden voor de hand liggend. Deze vergelijking wordt getrokken in het vierde hoofdstuk (*Postwar Economic Growth: Findings and Questions*). Het blijkt dat Kuznets terzake enige opmerkingen in petto heeft, die de genoegzaamheid over de huidige welvaart enigszins kunnen

temperen. Zo wijst hij er op, dat in het verleden, met name voor 1920, groei-voeten plachten voor te komen die de percentages van vandaag de dag soms zeer dicht benaderden. Hij betwijfelt zelfs of, indien de gemiddelde groei uit de jaren '20 en eerder zich tot nu toe ononderbroken had voortgezet, zonder dat de aderlating van de depressie en de oorlog was opgetreden met het daaropvolgende na-oorlogse luisterrijke herstel, thans een ander welvaartsniveau aktueel zou zijn geweest dan in feite het geval is! Door de hoge groei van na de oorlog zou derhalve slechts de in de jaren '30 en '40 opgelopen achterstand worden ingehaald. Na aldus de groei van onze eigen tijd in een enigszins relativerend daglicht te hebben gesteld wijst Kuznets er op, dat er ondanks onze welvaart nog steeds werkloosheid voorkomt. Hij uit bovendien de verdenking dat de criminaliteit toeneemt met de welvaart, en maakt tenslotte wederom melding van de gevaren die de internationaal steeds groter wordende scheiding tussen de landen met zich meebrengt voor de wereldvrede. Al deze zaken zetten een domper op de vreugde van de welvaart in het Westen. Zou men een maatstaf voor de werkelijke welvaart wensen te ontwikkelen, dan dient men niet stil te blijven staan bij bijvoorbeeld een kengetal als de consumptie per hoofd, doch ook rekening te houden met deze factoren, die misschien als „human costs” in mindering kunnen worden gebracht op de exploitatie-saldi van de nationale economieën. Zolang iets dergelijks nog niet in feite wordt gedaan is moeilijk aan te geven in hoeverre de huidige hogere groeivoeten tot werkelijk hogere welvaart hebben geleid.

De betogen van Kuznets zijn gebouwd rond enkele statistische tabellen. Met behulp hiervan wordt veeleer getracht een beschrijving te geven van onze tijd dan een verklaring. Het boek is als het ware een inventarisatie van de tegenwoordige wereld en haar maatschappelijke structuur, met al de problemen die daarin meespelen. Het bevat geen uitgebreide theorieën, doch integendeel algemene bespiegelingen. Er wordt een duidelijke, interessante beschrijving gegeven van de eigenaardigheden die de economie op nationaal en op wereldniveau thans karakteriseren. Of meer nog, bevat het een beschrijving van de huidige internationale maatschappij, gezien door de bril van een econoom. Mede hierom is dit boek van Kuznets aantrekkelijk en instructief.

A. Kolnaar

DE LINKSE TRADITIES IN EUROPA door David Caute. Uitg. Wereld-academie W. de Haan, 1966, 255 blz.

David Caute opent zijn boek met een poging het begrip „links” en waar precies de scheidslijn met „rechts” ligt te definiëren. Hij geeft in het tweede deel van zijn boek een zeer boeiend overzicht van de opkomst der linkse partijen en bewegingen in diverse landen van Europa met de steeds terugkomende problemen waarmee men in het verleden geconfronteerd werd: revolutie of evolutie; democratie of dictatuur; kapitalisme of socialisme. Aan de hand van gebeurtenissen in kritieke revolutiejaren worden in het derde deel van zijn boek de oorzaken vergeleken, die de loop van de revoluties hebben bepaald en daardoor hun uiteindelijk slagen of mislukken, m.a.w. een „anatomie” van de revolutie. In dit derde deel behandelt de auteur achtereenvolgens de revolutionaire situatie en de revolutionaire crisis, die hij beide een dynamische toestand, een weerspiegeling van menselijke activiteiten, noemt en vervolgens de revolutionaire tactiek en de permanente revolutie. In zijn beschrijving van „links aan het bewind” — in het vierde deel van zijn boek — geeft David Caute een duidelijk, maar niet altijd een juist beeld van het aan de macht zijn wanneer het gaat om: nationalisme, internationalisme en patriotisme. In de revolutionaire fase waren de bolsjevieken verantwoordelijk voor twee ontwikkelingen, die de latere geschiedenis van Sovjet-Rusland zouden gaan beheersen: de verwerving van een machtsmonopolie door de communistische partij en de concentratie van die macht aan de top van de partij. Als de communistische partij heerst dan heerst de arbeidersklasse: dat is de door Lenin ontworpen theorie. In de praktijk blijkt

echter, dat de groei van een autonome bureaucratie als gevolg van de machtsconcentratie aan de top van de partij, de fundamentele tegenstrijdigheid is bij de opbouw van het socialisme. Zodoende onderscheidde Stalin zich van de beide „Napoleons”, Mussolini en Hitler, door het feit, dat hij de eerste moderne dictator was die eerder een schepping dan een schepper was van een politiek systeem, zij het dat dit laatste door Robert Payne in zijn boek *Stalin* (uitg. London 1966), wordt bestreden. Natuurlijk was Stalin persoonlijk verantwoordelijk voor veel wat er vanaf de tweede helft van de twintiger jaren tot maart 1953 is gebeurd, maar zijn rol werd, naar onze mening, uiteindelijk evenzeer bepaald door de reeds door Lenin, Radek, Boecharin en Trotski opgerichte spits toelopende machtspiramide en door de moeilijkheden waarmee de opbouw van het socialisme in een zo achterlijke economie als de Russische had te kampen, waarbij tevens permanente bedreiging van buiten doorlopend aanwezig was. Hieruit volgde dat de Stalincultus duidelijk een diepgaand gebrek aan vertrouwen in de scheppingskracht en de betrouwbaarheid van het proletariaat onthulde; daarom moest het marxisme door Stalin en zijn naaste medewerkers op zijn kop worden gezet. Er moesten ook veel koppen worden gesneld. In de grote zuivering aan het eind van de dertiger jaren vermengden zich het rationele en het irrationele op een wijze, die zich aan elk begrip onttrekt. Voor de geconcipieerde processen zelf bestonden in zekere zin nog „rationele” motieven, maar de zuivering, waarmee ze gepaard gingen en waarvan ze slechts één van de verschijningsvormen waren, voerde de politiek ver buiten het gebied der logische verklaringen. Op een totaal van 139 leden en kandidaat-leden van het centraal-comité in 1934 bijvoorbeeld, waren er in 1938 achtennegentig ter dood gebracht.

De sowjetisering van Oost-Europa begon met het elimineren van alle concurrerende partijen. In Polen bezetten de communisten snel sleutelposities in de politiek en het leger, daarbij geholpen door het Rode Leger. Bij de verkiezingen van oktober 1946 werden de kandidatenlijsten van de Poolse Volkspartij (Boerenpartij) echter niet in tien van de tweenvijftig districten maar slechts in drie gediskwalificeerd, en het jaar daarop werd de leider van die partij, Mikolaiczuk, in feite niet gedwongen het land te verlaten, zoals de auteur op blz. 182 schrijft. In Hongarije werd, volgens de schrijver, genadeloos druk uitgeoefend op de Partij der Kleine Boeren en op de Nationale Boeren Partij. In feite was in de jaren 1945 en 1946 deze „genadeloze druk” op de Kleine Boeren partij nauwelijks merkbaar en van druk op de Nationale Boeren geen sprake geweest, daar de communisten deze laatste in hun „salami-tactiek” tegen de Kleine Boeren Partij gebruikten. De Nationale Boeren Partij is dus in de jaren 1946 en 1947 een bondgenoot van de Communistische partij geweest voorzover het de desintegratie van de Kleine Boeren Partij betreft. De Hongaarse Communistische Partij had bij de gemeenteraadsverkiezingen te Boedapest in de maand oktober 1945 een gezamenlijke verkiezingslijst met de sociaal-democraten, maar niet meer bij de algemene verkiezingen een maand later, in november 1945, toen de communisten een aparte verkiezingslijst hadden en 17% van de totale uitgebrachte stemmen verkregen.

„We moeten niet vergeten”, schrijft David Cauter voorts, „dat er behalve in Tsjechoslowakije in Oost-Europa geen democratische traditie bestond” (blz. 182). Indien de schrijver onder democratie een systeem verstaat, waar de onderdrukking van verschillende volkeren door een minderheidsgroep (de tsjechen) als beginsel van staatkunde functioneerde, dan heeft hij inderdaad gelijk. Dat de regeringen van vóór de oorlog in de overige Oost-Europese landen grotendeels van het crypto-fascistische type, gebaseerd op de semi-feodale, agrarische volkshuishouding waren, is slechts gedeeltelijk juist, namelijk voor wat het laatste betreft. Maar crypto-fascistisch kunnen we zelfs de koninklijke dictatuur in Joegoslavië gedurende de dertiger jaren niet noemen, en in de overige landen — inclusief Polen, Roemenië en Bulgarije — functioneerde een op het meerpartijenstelsel gebaseerd parlementarisme. Over de Hongaarse samenleving van voor 1945, schrijft David Cauter, dat deze in alle lagen met fascisme doordrenkt was en dat de Partij der Kleine Boeren daarop geen uitzondering vormde (blz. 183). Dit is

een daverende onzin, wat we alleen kunnen verklaren uit het feit, dat de auteur afkomstig is van de uiterst linkse hoek van de Europese sociaaldemocratie. Volgens schrijft hij, dat kardinaal Mindzenti niet alleen een onbuigzame vijand van het communisme was, maar ook van het hele beginsel van de sociale rechtvaardigheid (blz. 182). Dit laatste is niet waar, omdat Mindszenti in zijn gehele priesterloopbaan wellicht de enige kerkelijke hoogwaardigheidsbekleder is geweest, die consequent de hervorming van de bestaande maatschappelijke orde heeft nagestreefd. Toen hij kardinaal werd, tegen het einde van het jaar 1945, kon hij onmogelijk tegen de landhervorming protesteren; enerzijds omdat toen deze ongelukkige „hervormingen” reeds een feit waren, anderzijds omdat hij zelf altijd een voorstander van radicale grondhervorming was geweest, zij het op een andere wijze dan die in de lente van 1945 in opdracht van de Sovjet-Russische bezettingsautoriteiten door uiterst radicalen van uiteenlopende signatuur gerealiseerd was.

De geschiedenis van het negentiende-eeuwse internationalisme is een geschiedenis van verdeelde gezindheid. De Parijse Commune bijvoorbeeld, deed zowel op nationalistische als op internationalistische gevoelens een beroep; zij eiste zowel decentralisatie als nationale onafhankelijkheid. Na 1900 trachtte de Tweede Internationale, die voortdurend werd beziggehouden door het probleem van het beteugelen der steeds toenemende nationalistische krachten en het bewaren van de vrede, vergeefs een manier te vinden om nationalisme en internationalisme te verzoenen. Stalin begon met een beleid, dat hij dertig jaar bleef volhouden: Russisch nationalisme en neo-kolonialisme enerzijds, afzwering van het internationalistische revolutionaire ideaal anderzijds. Deze laatste strategie ontwikkelde hij vrij plotseling, daar hij in april 1924 nog van mening was dat het socialisme proletarische dictaturen in verscheidene landen nodig had; in december van hetzelfde jaar bleek hij echter van opinie veranderd; „socialisme in een land” werd de nieuwe leuze. In de volgende jaren ging Stalin voort met het op succesvolle wijze combineren van „socialisme in een land” met een politiek van nationale expansie. Na de tweede wereldoorlog rondde een neo-kolonialistische politiek in Oost-Europa het beeld af. Zo veranderde Stalin dus het „socialisme in een land” in een „socialisme in één machtsblok”, waarbij de Sovjet-Russische dictator zijn weerzin behield tegen het aanmoedigen van werkelijk revolutionaire bewegingen van onderop. De ontwikkeling der kernwapens bracht de Russische leiders na de dood van Stalin ertoe, deze taktiek vast te leggen in de sluitende politiek van de „vreedzame coëxistentie”. De Chinezen, die de revolutionaire juistheid van een dergelijke politiek bestreden, deden daarmee de oude controverse tussen Trotski en Stalin in een nieuwe vorm herleven. Evenals Trotski, kanten de Chinezen zich tegen elk vergelijk met het „imperialisme” in naam van een revolutionair internationalisme.

Tenslotte behandelt David Caute in het vijfde deel van zijn boek de sociologie van „links” en tracht een antwoord te vinden op de vragen: welke klassen van de maatschappij hebben in het algemeen „links” gesteund, waar, wanneer en waarom?

„De linkse traditie in Europa” is een boek met duidelijke wetenschappelijke pretenties. Het rekent theoretisch af met een aantal mythen en tracht bepaalde vragen, zij het — naar onze mening — niet altijd juist, te beantwoorden over een wezenlijk belangrijk aspect van de moderne geschiedenis.

L. A. Bartalits